

С. ПРОСВІТЯНИН.

ЛІТЕРАТУРНІ ГЕРОСТРАТИ
УКРАЇНСТВА.

9434

79427

КИЇВ

ДРУКАРНЯ "ДЕТРА БАРСЬКОГО" ХРЕЩАТИК. № 40.

1909.

Одбиток з журналу „Українська Хата“

„І ми — не ми, і я не я,
І все те бачив, все те знаю:
Нема ні пекла, а-ні раю,
Немає й Бога, тільки я“...
...
„Що-ж ти таке?“...

Т. Шевченко.

Завдання літературної критики та публіцистики зараз так широко поставлені життям, що справитися з ними аби кому стало не можливим. Вони такі складні, як і саме життя. Вже Добролюбов в своїй статі „О литературѣ Екатерининскаго времени“, завважив: „но позволте мнѣ болѣе уважать критика, который даетъ намъ вѣрную, полную, всестороннюю оцѣнку писателя или произведенія, который приноситъ новсе слово въ наукѣ или искусствѣ, который *распространяетъ въ общество свѣтлый взглядъ, истинныя, благородныя убѣжденія*“ (підкреслення наше). Далі він пише, що таким критиком „мнѣ будетъ открытъ характеръ писателя, я буду ясно и вѣрно понимать лучшія его произведенія, горячо сочувствовать всему прекрасному, что въ нихъ заключается... *И оно будетъ въ общество отзываться звучный, ясный голосъ этого критика, оно будетъ чувствовать народъ благотворное вліяніе его убѣжденій, его горячей, смѣлой, задушевной проповѣди*“ (підкреслення наше). Ці думки Добролюбов розвинув у дальніших своїх творах. По Добролюбову літературний критик повинен бути разом і публіцистом: роля критика — громадська й творча. З того часу оці вимоги стали ще більшими. Щоб задовольнити їм, сучасний критик-публіцист повинен мати добру загальну освіту й велику начитаність, широко розуміти справи, про які пише, і їх вагу, бути з певним світоглядом, з сталими державними, національними, громадськими, літературними та етичними переконаннями, з гуманним поглядом на життя, на людей і на відносини між ними; він повинен мати добрий літературний смак, проникливість та прозорливість, бути психологом, людиною ідейною, прогресивною, безсторонньою, доброзичливою, соціально вихованою; він повинен мати творчу ініціативу, знання і благородство душі; він повинен бути добросовістним, шанувати людську гідність, розбирати, де люде слабі й потребують поради та піддержки, і в кожній людині бачити й поважати найперше всього людину. Для критика обовязкові благородство переконанів, творча ініціатива й світлі погляди на життя, на людей і на відносини. Гуманність у його завше повинна стояти на першій місці, бо все, що гуманне, те завше буде й поступовим, прогресивним.

Такий критик чи публіцист своєю літературною працею безперечно стане суспільству в великій пригоді, про яку так виразно висловився Добролюбов. Він своєю творчою працею служитиме життю, бо буде добрим порадником і вчителем; він виховуватиме суспільство для прогресу і, як влучно висловився Щедрін, виготовлятиме певний „грунт будучини“. Такий критик не гнітиме творчості, а допомогатиме їй стати кращою, вищою, дужчою й виразнішою. Він не розбиватиме культурних сил суспільства, а допоможе їм зрости, зміцнити й згуртуватися. Він не знесилить суспільства, а зміцнить його своєю творчістю, ідейністю, ініціативою та доброю порадою. Критик і публіцист — це літературні й громадські лікарі, санітари й навчителі. Їх завданням повинно бути зміцнення, а не підточування живих культурних сил суспільства. Не мавши більшості вказаних здібностей, критик-публіцист не буде ні критиком, ні публіцистом, а хіба тільки літературним Геростратом. Од таких „критиків“ особливо багато терплять молоді письменники, які ще тільки-що наслідки виступити на літературну арену і ще не вбралися в силу, то-б то ті саме, до яких треба ставитися найбільш обережно, любовно, коректно, доброзичливо, з бажанням їм зросту, розвитку й успіху. Цим саме письменникам найпотрібніші справедливий, хоч і суворий, суд і добрі поради.

З великим жалем та болем мусимо признати, що велика більшість українських критиків-публіцистів не задовольняє вказаним вимогам і належить до літературних Геростратів. Свою справу вони так упростили, що їм не треба знати навіть змісту творів, а дай обгортку книжки. оглав, ім'я автора, два чи три вирази з книжки — і цього навіть забагато, а не тільки доволі для „критики“. В літературі вони поводяться, як герої Островського в житті: „Расшибу! Хачу съ кашей ѓмъ, хачу съ масломъ пахтаю!“ Все завдання „критики“ здебільшого у них зводиться тільки на це. Вони роблять те, на що, властиво кажучи, не треба не тільки вказаних здібностей критика, а не треба мати навіть духової культурности. Вони ні трохи не одскочили од тих людей, які все гонять, висміюють та забруднюють і яких в суспільстві не долюблюють і кличуть на обивательській мові „критиками“. Позаяк „добра слава лежить, а лиха біжить“, то ці „критики“ розносять, особливо про молодих або чимсь їм недогодних письменників (а разом і про українство) таку лиху славу межі своїми й чужими людьми, що не встигне ще талант гаразд і виявити себе, а не то що розвинутися чи дозріти, як автора вже скрізь висміяно, огужено, затюкано, знищено, обкидано болотом. Друкувати твори такого письменника в якімсь виданні становиться не безпечним для самого видання, бо не купуватимуть, не читатимуть і притулять все расплескане про скромного автора до самого видання. Літературні діячі в такій „критиці“ не тільки

не знаходять собі добрих вказівок, щирої поради і підвищення духу та творчих здібностей, а, навпаки, зневірюються в своїх силах, занепадають духом, не знаходять потрібних їм співчуття й громадської піддержки. Сумніви ж у собі підточують силу, виникає вагання, творчість од того занепадає, а то і вмірає, не встигши розвинутися через брак до того умов. Все оце розбиває й руйнує сили: суспільство од того безлюдніє українство знесилюється... Хіба-ж це не праця Геростратів! Хіба-ж такі „критики„ мало напсували крови Пушкіну, Гоголю, Байрону, Шевченкові, Франкові і т. и., мало гальмують працю, і хіба-ж такі „критики“ не прислужилися дочасній! загибелі навіть дуже талановитих письменників і не нашкодили суспільству й людськості великими втратами! Час би вже чомусь і навчитися з цієї давньої болячки людської культури.

В чистій публіцистиці справа стоїть не краще. У нас розвелось багато таких „публіцистів“ та „передовиків“, що пишуть про все, чого й не знають, і не тямлять. Вони надають справам тендеційно узьке освітлення, переломлюють їх через маленькі та дрібні, але ж улюблені призми, заплутують та затемнюють все, за що не візьмуться, хоч і удають з себе великих знавців, гублять своїх, розбивають громадські сили, сварять суголосні елементи, осоружують людей навіть таких, що співчувають і могли-б стати в пригоді й допомозі, а разом з тим, чи навмисне, чи через свою темноту або неохайність, мовчать про багатьох ворогів та злобителів українського народу і дають їм змогу користуватися знесиленням для зросту своїх сил на боротьбу з українством. Ці „публіцисти“, не уявляючи з себе нічого оригінального й самостійного, завше йдуть за кимсь голоснішим. Модні ідеї для них мають надзвичайну силу і вони хапаються за них, не розбіраючи, чи ті ідеї будуть прогресивними, чи реакційними. Самі не розуміють в складних справах життя, вони беруться за ролі поводитирів та провідарів суспільства, заліплюють йому очі, наводять скрізь облуду, запаморочують людей і, будши самі сліпими чи засліпленими, сліплять і суспільство. Писанина цих публіцистів, як влучно висловився д. Ів. Франко, нагадує „балакання сліпого про коліри“. Та ще на лихо та спокусу все оце робиться під прапором кохання до України та до її людности, во їмя високих лозунгів, для добра! Через те, хоч і не навмисне, облуда шириться, отрута становиться ще шкодливішою і громадська справа псується та руйнується. Все оце у нас — таке велике суспільне лихо, що поминути його було-б великим гріхом. Лихо це розрослося зараз до величезної міри, час на його звернути увагу і підняти проти його як найсильнішу боротьбу — усім чисто: і літераторам, і читачам, і громадським діячам і кращим громадянам. Геростратія глибоко пішла в українське життя, витворила в нім велику

деморалізацію та розбрат, стала якоюсь пошестю, захопила широкі кола, пересварила людей і веде до того, що Українці самі себе їдять і нищать. Треба цьому як найшвидче покласти якогось кінця-краю.

На це лихо вже позаторік звернув свою увагу такий авторитетний письменник, як Ів. Франко. Він уже тоді завважив, що між иншим наша критика та публіцистика „показує якийсь дивний занепад духа, брак творчої думки й живого запалу, брак ясних думок та навіть звичайної систематичности в думанню“ („Літ.-Наук. Вістн.“ 1907 р., кн. 6, стр. 506—512). Сконстатувавши літературний крізіс і занепад за 1906—1907 р., д-р Франко між иншим про українських письменників каже так: „Де, в яким напрямі вибігли думкою понад утерті шабльони і підтоптані фрази, де здобулися на сміле слово критики, на ініціативу до чогось такого, що показувало-б у них справді нове, свіже розуміння тих справ? Грішний чоловік, я читав і українську публіцистику і те, що виглядало на науку в тім початковім українськім письменстві і не бачив ніде хоч трохи якоїсь смілійшої сінтези, сьвіжої думки, нових обсервацій, що не були-б повторенням чужих спостережень, або чужих теорій. Ота шабльоновість думання, привичка до утертих формул, дрібнесенька сфера власної обсервації і якась вялість, нерухливість духа у всіх сферах нашого письменства накладає на нього тавро чогось ділетантського, непродуманого й нездібного оживити суспільність“ (стр. 507). Увага цілком справедлива і в такім сумнім стані українського письменства треба-б вітати всяке поривання вибитися на новий шлях, хоч би те поривання було і з великими помилками, бо де немає поривання — там застій, реакція, духовий занепад, смерть, а де тільки існує поривання — там життя, бадьорий дух, ініціатива, ідея, надія, стремління до кращого й шукання кращого. Оттаке поривання і треба бачити найперше всього в виданнях „Будучність“ та „Українська Хата“, де згуртувалась молодіж. Здається, сама логіка життя вказує, що ці поривання треба зрозуміти, привітати й піддержати. Одначе, літератори тієї марки, яку так яскраво зазначив д. Ів. Франко, зараз же, під прапором „критики“, постаралися приморозити й присушити „наш первоцвіт молодий“ своєю „шабльоновістю думання“ та „дрібненькою сферою власної обсервації“, приправленими як найбільшою ворожнечою, що доходить до засліплення і переходить всякі межі літературної етики та недоброзичливости.

Особливу увагу тоді звернув Ів. Франко і на українську критику, яка з того часу ще погіршала. Він пише: „І тут бачимо (в критиці) якесь аж дивне недбальство: поза механичні зводи фактів та цитатів ніякої власної думки, а як трапиться проба чогось ніби власної критики, то така, що хоч святих із хати виноси“. Далі Ів. Франко подає, як приклад до свого вислову, вказівку на того самого „критика“ —

д. Дорошенка, що накинувся оце недавно на „Будучність“ та „Укр. Хату“. Д. Франко пише: „Візьміть хоч би таку дрібницю: в книжці III („України“ за 1907 р.) д. Дорошенко дає огляд діяльності Наук. тов. ім. Шевченка. Нехай і так, що для річевої оцінки наукових праць Товариства д. Дорошенко не дає ані одного слова од себе, не дає нічого такого, з чого було б видно, що він справді читав ті праці і зацікавився ними або й ні; ми вже привикли до того, що наші „критики“ оцінюють їх по обложках, не заглядаючи до середини (підкреслення наше). Далі д. Франко, надавши на зразок цитату з „критики“ д. Дорошенка і підкресливши знаками запитання неграмотність його виразу, вказує на малоосвіченість „критика“, який, одначе взявся за трактування наукової розправи. Річ ішла про працю: „Дитина в звичаях і віруваннях українського народу“ (матеріал зібраний д. М. Гр—им з увагами д. З. Кузеля). Д. Франко так кінчає на адресу д. Дорошенка: „Що це матеріал фольклорний і для нього треба не медіка, а фольклориста, який би зумів вказати паралельні деталі у інших народів, і що д. Кузеля зробив це незвичайно широким використанням дотичної літератури і що се належало до наукової програми такого видання, а не жадні акушерські та медичні уваги, на такий догад критичної сили д. Дорошенка не стало“ (стр. 512). За те, додамо од себе, у д. Дорошенка знайшлося доволі сили, щоб висловити догану д. Кузеля і вказати йому на те, що він „не спеціаліст по медицині“, а через те його немедичні, а фольклорні уваги „не мають відповідної наукової вартости“! Можна було з такою-ж рацією додати ще, що д. Кузеля „неспеціаліст“ по астрономії, по аеродинаміці і т. д. Оттак пишеться „критика“!

Безперечно, що така „критика“ здатна хіба на те, щоб наробити шкоди. Вона не виховує сил, не направляє таланту й здібностей письменника на добрий шлях, не вказує хиб, *не переконує*, бо не здатна на це, а за те вона тільки лається, гальмує, руйнує, ображає, нищить (про людське око) і доводить молодих письменників до роспуки. Пригадується мені такий випадок за часів мого вчення в гімназії — років з 30 тому назад, в Лубнях. „Кацапи“ будували щось і от один з них зачепив чіюсь кухарку, а та взяла та й ляснула нахабу по пиці. З того часу майстрі, коли вона йшла на базар, чи верталася (другого шляху їй не було), завше перегукувалися на всі гласи: „Вотъ ана!“ — „Вотъ ана!“ — та й годі. Погукали так днів з 5 чи що, а баба взяла та й повісилася. Перед тим жалувалася, що про неї пішла лиха слава, що їй проходу не дають, що їй не можна спокійно на улицу показатися. Он що вийшло з лихих заходів! З людьми треба поводитися обережно, гуманно, чемно, а наші „критики“ цього не визнають, чи не розуміють, і як оті майстрі, грубо топчуться собі по душі письмен-

ника чи діяча, не вважаючи ні на працю для добра України, ні на людське достоїнство, і тільки вигукуючи своє недобре: „Вотъ ана!“

До якої розпуки українська „критика“ довела молодих письменників, може посвідчити замітка д. Алчевської в ч. 7 „Рід. Краю“ за цей рік. Кінець замітки повен одчаю, що більшої розпуки ми не можемо собі і уявити. — „Годі! як що ми таким працівникам (попереду д. А-ка вказала одного зацькованого письменника) будемо кидати докори та обливати їх поміями, то най же згинуть усі українці „на нашій не своїй землі“, хай вічно конає в темряві залита слізьми та кровю своїх синів свята мучениця Україна“. У д-ки О. Пчілки цей кінець викликав таку увагу: „Нехай Господь боронить, щоб справдився той поклик, що ним кінчає д-ка А-ка свою замітку“. Цілком прилучаємося до цієї уваги і додаємо, що нехай краще погинуть всі ті „критики“ та „публицисти“, що засіли в теплих кутках „товстосумів“, ніж гинутиме наш первоцвіт, наші надії, наш молодий сад будучини, та сама молодіж, що працює до повного знесилення, не доїдає, не допиває, не досипає, аби здобути якусь змогу і послужити своєю працею й своїм здоров'ям українській справі.

Важкого та отрутного духу „критиків“ і їх вбивчих заходів не видержала взагалі молодіж, яка відчуває всяку кривду і шукає правди та порятунку скрізь, де до неї ставляться добре, щиро, серйозно, хоч би й строго. В суспільстві, посеред молодіжі що-далі то все більше й дужче вчуваються протести проти „критиків“. Суспільна енергія, якої й так не гурт, витрачується і завдяки „критикам“ не на те, на що її дуже й дуже потрібно. Хіба-ж це нормально!

Що до літературної молодіжі, то вона заснувавши журнал „Будучність“, в тім журналі устами багатьох авторів вилила всі свої болі й жалі на „критиків“. З тих писань ясно, як день, що „критики“ своєю кривдою, жорстокою несправедливістю та зарозумілістю довели молодіж до конечности й розпуки, наробивши їй шкоди на кожному кроці, на кожному виступі. Всяка розпука пригнічує дух, нищить творчість і доводить до того, що людина починає робити не знати що. Так і молодих письменників „критики“ довели до того, що вони перейшли поріг коректності і обізвали своїх гонителів літературними розбишаками, катами, дегенератами, за́проданцями, мстивцями і т. д. Вважаємо потрібним завважити, що ці епітети й вирази, не вважаючи на всю свою дражливість і неприємність, а разом і небажаність до вжитку в літературі й полеміці, в порівнянні з словником „критиків“ ще й галантні. Де хто з молодіжі все таки ще о-стільки не згубив рівноваги й віри в перевагу добра в людині, навіть ворожій, що покликається до літературної чемности „критиків“, умовляє їх стати „совісними“, вказує їм на те, що молодіж стала „мучениками українського письменства“ і т. д.

Цікаво, як до цього поставилися „критики“. З наведених виразів ясно, що молодіж шукає собі співчуття й захисту од „критиків“; ясно, що молодіж, якій чиниться „ізбієніє“, нікому „ізбієній“ чинити не наважується й не наміряється, а тільки що робить заходи, аби оборонитися од нападу „критиків“. Так наче це розуміє й один з „критиків“ в „Раді“ д. Дорошенко, про якого так яскраво висловився д-р Ів. Франко. Подавши в ч. 83 та 84 „Ради“ цитати, д. Дорошенко зробив од себе увагу, що молоді автори „заздальгідь броніруються і захищаються од критики, немов збіраються пробігти під перехрестним огнем ворожих куль“. Це він пише про „Будучність“, влучно сам прирівнюючи „критику“ до вбивчих куль. Для всякого ясно, що нападають „критики“, та ще й з кулями (культурне знаряддя!), а молодіж шукає захисту. Через те оборонятися од напасти та „страхуватися“ коли й треба кому, то у всякім разі не „критикам“ од молодіжі, а молодіжі од „критиків“. Одначе у д. Дорошенка, очевидно, инша логіка, не як у всіх людей, а як у „критика“, бо він пише так: „Одним словом, перше ніж зважитись критикувати „Будучність“, треба набратись не аби якої відваги і на всякий випадок застрахувати своє життя (!) в найсоліднішій конторі забезпечень!“ — „Страхуватися“ од своїх жертв, які мають ще віру покликатися до совісті „критиків“ — це щось надзвичайне! Чи це може доказ логіки?! Чи може вища міра глуму над своєю жертвою, а разом над людським розумом і достоїнством?! Чи, в найменшій мірі, це повне неповажання читачів „Ради“, яких редакція угощає такими статтями наче за якусь провину, чи може те-ж на глум? Чи це вважати, може за свідоцтво моральної чулості? Це-ж цинізм! Це-ж знущання над розумом, над логікою, над живою душею людини!

Ось ще зразочок. Д. Дорошенко подав в „Раді“ (ч. 83, 84) таку цитату з статі д. М. Бутенка, з „Будучности“: Цькування літературної молоді доходить до того, що „хазяїни газет і журналів що-дня не можуть змовчати, щоб когось не розп'ясти. Лише свої прихвостні користуються пошаною і славою... Наші „батьки“ виставили свої шибениці на усіх фронтах життя і ловлять кожного молодого письменника, який хоч трохи силкується вкласти свого розуму і серця в свій твір, оддають його в руки якого небудь критика дегенерата, що виконує при часописі роль ката, і цей вже розправляється з молодим сміливим новатором, або просто самотійним добродієм“. Оцю цитату д. Дорошенко зве „на стілько-ж безглуздою, як і безграмотною тірадою“. Завважимо, що д. Дорошенко стулив її з двох уривків, а подав як одноцільне. Доводячи цитатою чіюсь безглуздість та безграмотність, так робити не годиться. Навиривавши клаптиків, поробивши опустів та склепавши з того щось одно — ціле, можна і з найрозумнішого зробити і безглузде і безграмотне. Через те так цитувати для вказаних

цілей не дозволяє не тільки логика, а й найелементарніша літературна етіка, якої всякий письменник повинен додержуватися абсолютно. Ми сказали-б, що стаття д. Бутенка написана з болю, страстно, палко, через край гостро, навіть пристрасно, але-ж ні „безграмотною“, ні „безглуздою“ її назвати ніяк не можна. Д. Дорошенко має вже таку звичку, що розкидає скрізь оці дві догани, наче од того його власна „критика“ може виглянути розумнішою й грамотнішою, або-ж тим він зможе одкинути геть увагу д. Франка. На закид д. Дорошенка можна було-б зауважити, що про глузд найперше всього свідчить логика. Де мало логіки, там і глузду мало. Як би д. Дорошенко показав, що в писанні д. Бутенка немає логіки, або що у д. Бутенка логіка шкутильгає, як це ми зробили вище з писанням д. Дорошенка про страховку од молодіжці, то й видно було-б, чи з глуздом, чи без глузду писав автор свої речі. Взагалі чіплятися до дрібязків нема чого і цікавіше було-б бачити й знати, чи до ладу, чи не до ладу написана річ і чого бракує в ній. А щоб міряти у другого його глузд, для того найперше всього самому треба мати більший глузд, ніж той, який міряти взявся. Та й на що становитися в літературі на той невдячний ґрунт, який має особливий, дразливий та лайливий, а не громадський характер, і взагалі не до речі. Завважимо, що й про грамотність д. Дорошенка, підкреслену д. Франком знаком запитання, на підставі окремих місць його писання, як він це в ролі „критика“ робить з молодими письменниками, можна закинути і йому не трохи. Ось напр., в ч. 83 „Ради“ д. Дорошенко пише. „Нариси М. Яцкова — одного з виразніших представників українського модернізму“ Тут стоїть точка. Далі річ инша. Присудку (сказуемого) немає. Висновок побудовано неграмотно. Але-ж, може то помилка друкарська і на що цим закидати авторові! Треба розглядати твір в його цілості. Але ж ось д. Дорошенко там же пише: „...Чи це матеріял для складу в безоднях Лети, над яким зо-стається перейти до чергових справ дня“ .. Тут уже не друкарська, а очевидно авторська справа „критика“ Над чим це „над яким“ — чи над матеріялом, чи над складом? Та й як це „над яким... перейти до чергових справ дня“? Тут і неграмотно і змісту немає. От і виходить, що „врачу, исцѣлися самъ“ і що Франків знак запитання стоїть твердо. Д. Дорошенко, ганивши „Будучність“ та „Укр. Хату“ і не помітив того, що своєю статтею він найяскравіше посвідчив за правдивість поданої й огуженої ним же цитати з статі д. Бутенка. Це називається „прислужився!“ Так не годиться.

У таких „критиків“ балаканина ллється без кінця — краю, наче їх напала та хвороба, яку філософ Сковорода назвав „умственною дізентерією“ Ці „критики“ і справді наче хотять довести, що язик без кісток, а душа буває й без совісти. Роля невдячна у всякім разі і од

таких „критиків“ треба щось робити. Пошкодуйте та пошануйте, панове „критики“, й читача, який через те, що української преси в Росії мало, немає з чого вибрати і мусить читати вашу лайку під літературним личкуванням, а передплатою нести жертву патріотизмові, а разом і вам за те, щò на базарі можна почути дурно, коли хто цього схотів би. Та й що спільного має така „критика“ з літературою й критикою! Пошкодуйте й пресу і не робіть з неї щось далеке-далеке од її святих завданнів!

На російській Україні ми зараз маємо єдину українську щоденну часопись „Раду“. Уже через це одно вона повинна б бути всеукраїнською. Одначе цю часопись фактично, через наші тяжкі обставини українського життя, захопила в свої руки невеличка купка людей, яка тісно згуртувалася і вживає всіх заходів, аби читачі знали й чули тільки її голос. Старіші Українці, окрім видавця, стоять од цієї справи осторонь. Їх або одсунуто геть, або одтручено. Молодіж, яку „критики“ тільки гонять на всі заставки, теж мусить стояти збоку. Російська Україна таким чином не має своєї часописі, бо „Рада“ часопись гуртка. Уже через це одно, минаючи талановитість і яскравість співробітників, сила українських пекучих справ обговорюється однобоко, а то й зовсім обминається, замовчується. В пресі таким чином витворилася якась монополія на ідеї, на переконання, на український патріотизм, на розуміння українських справ і інтересів, а разом і на обговорювання та вирішення цих справ. Нема й що казати про те, як це шкодить українству і народним інтересам. Було-б ще пів лиха, коли-б справді той гурт складався з таких людей, які мали-б силу понести ту вагу, що взяли на свої плечі. А то маючи в своїх руках пресу, цей гурт наче боїться всього незалежного, що має свій погляд на речі, своє переконання, що инакше думає й вірує. Він наче стережеться, щоб не знайшлися більш дотепні люде, і наче пильнує, як би ті люде не забрали трибуну до своїх рук. Разом з тим він неначе боїться, щоб до його не встряли працівники з своєю ініціативою, з смілою думкою, з яскравим духовним обличчям, з незалежними переконаннями, самостійні. Уже через це саме треба радуватися всякій новій часописі, яка-б тільки провадила позитивну роботу. Це потрібно не тільки для молодіжі. Ми знаємо багато діячів, які десятки років працювали й писали на користь української ідеї, а зараз їх нема на українським обрії, бо зараз їм нема де подати свій голос. Молодіж заснувала для себе „Будучність“ та „Українську Хату“. Слід було-б давно це саме зробити й старим українцям. Завважимо, що в молодіжі з „Будучини“ та „Української Хати“ стане стільки поважання й толеранції до чужих переконаннів, що й старіші українці можуть пристати до цих видань. Так і зробив уже де хто з них.

І от „Рада“ привітала нові видання так, як можуть вітати, взагалі, „критики“ тієї масти, яких так яскраво схарактеризував д. Ів. Франко. Особливо характерним повинно вважати напад на „Укр. Хату“, коли тільки що вийшло *перше* тоненьке число і часопись не мала ще змоги уже через це одно показати себе з усіх боків. Стався цей напад з тої причини, що в „Раді“ саме засіли ті „критики“ та „публицисти“, про яких писав д. Ів. Франко, а почасти і те, що як таки смів появитися на світ Божий новий український орган, не спитавшись у „радян“ (претензія просто кумедна). Ці критики й публицисти на все об'явили свою монополію, починаючи з ідей і кінчаючи переконаннями та правом на пресу. Через це саме вони громадські справи ставлять на особистий ґрунт і вчинили хрестовий поход проти всіх, хто не їх віри і не їх паракхвії. Вони наскрізь проїняті нетерпимістю до чужої праці й чужих переконань чи поглядів, сіють розбрат та ворожнечу й розбивають українські культурні сили суспільства. Оборонятися од них довго не було де, і „критики“ зоставалися на шкоду українській справі без „сдачі“, аж поки не появилися витворені молодіжю нові органи. Уже це одно треба вважати за велику услугу українській справі з боку молодіжі. Коли іноді „Рада“ й дає місце для статі „чужої“ людини, то хіба для того, аби потім підняти на глум і на цім кінчити справу. Таким чином, як вказав д. Бутенко в своїй статі, яка так здорово роздратувала д. Дорошенка, напади робилися на людей, які фактично „позбавлені можливости відповідати в газеті“. Як такі напади кваліфікуються з етичного боку — про це нема що казати — доволі вказати. Ми могли-б ствердити таке поведіння „Ради“ силою фактів. Вкажемо, напр., хоч би на справи з д. Міхновським, з „Рід. Кр.“, з д. Немо, з XIV археолог. з'їздом в Чернигові і т. д. Супротивники бойкоту з'їзду, а за бойкот стояла „Рада“, не мали змоги подати в цій справі свій голос. Коли в „Раді“ з приводу з'їзду надруковано було нісенітниці та вигадки і огужено людей незалежної думки, несуголосних з бойкотовцями, то цим людям з „Ради“ просто дали знати, щоб вони й нерипалися з своїми поясненнями та обороною.

Через усе це й читачі „Ради“ були позбавлені можливости навіть знати те, про що читалося й що робилося на з'їзді, хоч $\frac{3}{4}$ докладів були присвячені Україні! Одеські Українці довідалися про це хоч з докладів, читаних просвітянами в „Просвіті“ та в „історико-фільол. общ.“ при університеті, а інші?.. Так в „Раді“ розуміють громадські обовязки перед українським суспільством і українські інтереси!

Здається, Мазаріні казав: „дайте мені одно слово і я доведу до шибениці“ Ось чого може коштувати людині одно слово. „Критики“ звичайно чіпляються до слова, кидають свою жертву на літературні диби і, минаючи всякі церемонії й етіку, тягнуть потім людину на

літературну шибеницю. Коли передові статті вважати редакційними, то кепсько поводитьься з чужим словом та думками найперше всього редакція „Ради“. Їй і давати слова не треба — вона його сама вигада, втулить в чужі уста негодного письменника і на цім фундаменті будується „критика“.

Торік в ч. 40—43 „Рід. Краю“ надруковано було розправу д. Ф. Немо: „Чим нам користні жида“. Ми не будемо розбирати самої статі, бо в наше завдання тільки входить показати, як розібрала її „Рада“, а завважимо лиш, що в питанні про жидів на Україні ми цілком поділяємо погляд проф. Драгоманова, ставлячи порішення справи ще ширше, відповідно ширшим вимогам сучасного життя. Справа це безперечно серйозна і вимагає солідного знання й розміркування. Статя д. Немо наробила великого галасу в суспільстві і в пресі. Уже через це одно поминути її ніяк не можна було, але-ж і обговорити треба було серйозно й ґрунтовно, особливо не згожуючись з д. Немо. Того вимагала серйозність питання. Одначе „Рада“, надававши читачам обіцянок подати докладну оцінку статі д. Немо, так і не зібралась, а краще просто і не змогла розібрати й розбити аргументацію д. Немо, хоч їй в повній допомозі до цього стали-б твори проф. Драгоманова. За те „Рада“ в ч. 293 розперезалася такою передовицею, що яскравішого матеріалу для характеристики літературного й морального її обличчя більше нема чого й шукати. Тут є все: і догана, і лайка, і перекручування чужих слів, і фальсіфікація, і вставка своїх слів в чужі речі — нема тільки правди, серйозности та розміркування справи. Так і пригадуються слова д. Ів. Франка в аналогічній справі (з д. Кузелею), коли він про д. Дорошенка висловився, що у його не стало критичної сили. І тут сили вистачило тільки на догану, лайку, перекручування, фальсіфікацію і т. д. Чи це-ж гаразд!?

Друкуючи статтю „Чим нам користні жида?“, редакція „Рід. Краю“ додала од себе примітку, що д. Немо бере справу з чисто практичного погляду: „боротьби за життя в своєму краю. Питання це таке широке, що може бути вирішене лише всестороннім розглядом справи“. Ясно, що тут річ іде про питання „боротьби за життя в своєму краю“. Оцю цитату „Рада“ переробила по своєму і подала в таким вигляді: „Єврейське питання таке широке, що може... і т. д. В цитаті „Рада“ викинула слово „це“ і вставила слово „Єврейське“, чим перекрутила зміст і прикинула свою вигадку „Рід. Краю“, підмінивши „питання боротьби за життя в своєму краю“ на „єврейське питання“.

Завважимо, що в „Рід. Кр.“ д. Немо мав річ не про євреїв, а про Жидів, не про той панський та русіфікаторський клас жидівської нації, що зветься на українській мові „єврейським“, а про націю, яку український народ на своїй мові спокон-віку зве Жидами — то-б-то так,

як звать Німці, Поляки, Французи, Румини і т. д. Жид по українськи це не те, що „жід“ по російськи. Наймення в „Раді“ всіх Жидів Євреями — це надзвичайно характерний факт для „самостійного українського демократичного органу“, який в угоду русифікаторам, буржуазії та українофобам іудейської віри, пожертвував народньою мовою і став вживати чуже для українського народу і образливе для селянства як соціального стану, назвисько Єврей (яким народ *лається*), аби догодити русифіційованим елементам, що цього не розуміють!

В руській мові слово „рожа“ вживають для лайки. В українській мові „рожею“ зветься квітка і це слово вживають, як символ краси (напр., „Максим козак... як виїхав на Україну мов повная рожа“!). Чи не викинуть нам це слово, щоб не образити часом великоросів? Так таких-же слов багато і що-ж тоді станеться з українською мовою, коли ми станемо жертвувати нею, аби комусь догодити задоволенням примхи та темноти! У нас не зостанеться тоді навіть імени. В великоруській мові „Україною“ зветься окраїна Московської землі. Так це слово вживається в народній великоруській мові і в московських офіційальних актах. У нас же це слово і в актах, і в піснях, і в народній мові вживається, як назвисько сторони, нашої землі, а не чиеїсь окраїни. Чи не кинути нам і цього слова? От догодили-б! Та за це ще й по головці погладили-б! Що все оце не така вже пуста справа, як може кому здатися, ось два факти. Коли святкували в Одесі роковини Т. Шевченка, то два читачі „Раді“ почали цензурувати твори Шевченка, щоб де часом хтось з декламаторів не проказав слова „жид“. Счинився великий заколот. Друга сторона доводила, що Шевченко сам за себе постоїть, що це образа для пам'яті поета і для українського народу і що це дурна примха русифікаторів та українофобів, бо самі Жиди кличуть себе жидами і навіть божаться цим словом. Після суперечок з двома приятелями „евреїв“, а ворогами „жидів“, таки одстояли „Лілею“ і цей вірш було прочитано без випусків. Другий випадок був у „Просвіті“ в Одесі, де один добродій вимагав, щоб не співати пісень, в яких вживається слово „жид“, або-ж викидати такі куплети. Позаяк народ сам учить, що „з пісні слов не викидають“, а скандал легко може вчинити й один суб'єкт, то мусіли де який час не співати де яких народніх пісень так само, як не співали де яких через заборону адміністрації. Оттаке то єднання! Мудрому досить!

Одначе вернімося до нашої головної справи. Набалакавши в передовиці, в ч. 293. „великих слов велику силу“, „Рада“ між иншим справедливо вказала на потребу поступовости й гуманности в односинах до Жидів, але-ж ні словечком не прокинулася про потребу того-ж самого з боку Жидів та їх прихильників в односинах до українського народу, з чого вийшло, що прогресивністю і гуманністю до українського

народу можна іноді й поступитися, коли це буде потрібним для інтересів іншого народу. І от, нічого не розваживши й не поваливши, „Рада“ пише так: „Арсенал історичних і соціальних відомостей д. Немо зовсім убогий і вказувати його мізерію взяло-б занадто багацько місця“. Коли арсенал убогий, то й місця не багацько треба — сказали-б ми. Ставало-ж місця на друкування нісенітниць, а на серйозну справу і місця нема! Не вірити-ж на слово, та ще в суспільній справі, та ще часописі, яка перекручує чужі слова й думки! В результаті вийшло, що „Рада“ полемізує не фактами та знанням, а пустословієм та лайками з свого багатого цим добром арсеналу. Коли-б „Рада“ не напускала туману, а мала-б хист розібратися в арсеналі д. Немо, то мусіла-б своїм читачам по совісті сказати, що увесь свій арсенал д. Немо взяв од проф. Драгоманова, Грушевського, Антоновича, Костомарова, Шухевича, у Чубинського, Вл. Соловйова, Ир. Житецького („Кіев. Стар.“ 1901 р. кн. 1), з літератури декабристів, у С. Южакова („От. Зап.“ 1882 г. кн. 5, а в кн. 3 ст. „—ва“, стр. 38—54) і т. и. Далі-ж „Рада“ мусіла-б розібрати і вказати, в чім д. Немо помилився, що з того арсеналу зробив такий, а не інший висновок. Отже проф. Драгоманов, мавши такий же арсенал, зробив інший висновок, що до вирішення питання. Напевно, що проти такого „убогого“ арсеналу, проти такої „мізерії“ справитися з арсеналом лайок та пустословія „критиків“ чи „публицистів“ ніяк не можна. Іншого-ж арсеналу у „Ради“ не знайшлося. Одначе, все таки треба було хоч щось довести, аби протюкати автора негодної статі. І от „Рада“ пустилася на вигадки та фальсифікати. Так, д. Немо в ч. 43 „Рід. Кр.“ пише: „Наш народ не мав та сливе й не має ні своїх панів, ні своїх міщан. Пани у нас по більшій часті Поляки або Руські, а міщане Жиди“. Це думка не нова — її висловили і Драгоманов, і Костомаров, і Антонович, і Ир. Житецький, і Шухевич і інші учені. Ми могли-б це довести вказівками й цитатами. Одну з таких цитат з Драгоманова подала й „Рада“ в ч. 254 за 1908 р. І от, аби довести мізерію та убогість цієї думки в устах д. Немо, „Рада“ цитуючи це місце статі, додала од себе після слова „народ“ слово „ніколи“ і показала, ніби д. Немо написав: „Наш народ ніколи не мав“ і т. д. Позаяк вставлене „Радою“ слово „ніколи“ міняє зміст і логично не мириться з виразом в слідуєчій фразі того-ж періоду — „по більшій часті“ (коли „побільшій часті“, то вже не ніколи!), то й вийшло з волі „Ради“ буцім би то д. Немо написав тут якусь неправду, нісенітницю, нелогичність!

Аби краще справитися з супротивником в „лицарській“ сутичці, „Рада“ поминула всі факти і подала од себе вислови д. Немо так: „Досить буде сказати, що д. Немо гадає... що ніби то євреї виселяються тільки до малокультурних та бідних країв, — щоб там, мовляв,

визискувати місцеву людність". Справді д. Немо пише так: „Історія жидівська свідчить, що жиди охоче переселялися до народів менш освічених, сказати-б „дурніших“ від жидів“ (ч. 43). Таким чином „Рада“ устами свого „критика“ і „публициста“ перекрутила те, що сказав д. Немо та ще й заходилася вгадувати чужі думки („мовляв“), надавши тим нелогичність і вислову д. Немо. Вона вигадала і додала од себе слово „бідних“, а з „охоче“ зробила „тільки“. Завважимо, що в думці й вислові д. Немо нема нічого оригінального. В „Кіев. Стар.“ за 1901 р., кн I, стр. 80, в статі Ир. Житецького: „Евреи въ Южной Россіи“, обґрунтованій історичними й статистичними даними, написано буквально ось що: „гонить же еврейство изъ Западной Европы къ намъ тепер уже не преслѣдованіе, а постепенно растуцій уровень образования и развитія населенія, при которомъ не остается мѣста для еврейства, ничего не производящаго, а живущаго исключительно посредничествомъ въ торгово-финансовыхъ операціяхъ“. В оцім журналі брали активну участь і були співробітниками за часів його існування всі головні „критики“ й „публицисти“ з „Ради“, починаючи з д. Єфремова. Ми могли-б точнісінько таку характеристику навести і з Драгоманова, якого „Рада“ визнає за непохитний авторитет для себе. На що-ж про все оце забувати, коли річ заходить про д. Немо?! Тут безцеремонність даводиться до краю. „Рада“, напр., накидає д. Немо, що „йому зовсім не відомо, що Євреї в Росії почали виселятися до Англії та Америки“. Але-ж в ч. 42 д. Немо пише: „Жиди давно їздили до Америки, до Канади“... і т. д., та ще свідчить, що й наші люде вперше довідалися про ту сторону од жидів. Ось як пишеться „критика“ й „публіцистика“ в „Раді“!

В ч. 254 „Ради“ д. Єфремов на адресу „Кіевлянина“ пише, що в нім д. Волинець подав думки Драгоманова, „цілком свідомо його перекрутивши, насмикавши окремих фраз без жадного звязку з цілим“. Це цілком справедлива увага на адресу „Кіевл.“, але-ж точнісінько так само вчинила „Рада“ з писанням д. Немо і точнісінько так само чинять „критики“ й „публицисти“ самої „Ради“ з усіма письменниками, які їм не до вподоби. В „Раді“ перекрутили й Драгоманова не згірше, ніж в „Кіевл.“

Об'явивши арсенал д. Немо чорносотенним, убогим і мізерією, „Рада“ не виключила з цього арсеналу ні всього того, що д. Немо просто таки переписав од проф. Драгоманова, ні таких принципіальних мотивів, над якими слід було-б спинитися: „Правда вимагає, щоб народ розумний, дужчий, не гнітив народа темного, слабкого“... Невже правда „Ради“ вимагає чогось иншого? Або, далі д. Немо пише: „Не можна-ж дозволяти, щоб багатий, розумний фабрикант до схочу визискував бідного, темного робітника“ („Рід. Край“ ч. 43, стр. 7).

Чи на думку „критиків“ та „публіцистів“ з „Ради“ слід дозволити фабриканту визискування робітника? Вийшло в „Раді“, що й ці підстави для висновків мізерні, убогі й чорносотенні, а на читачів статті д. Немо ці підстави зробили таке вражіння, що робітники-пролетарії засилали до редакції „Рід. Краю“ подяку за оборону їх інтересів. Уже це одно показує, що „Рада“ не має змоги справитися з таким питанням силами своїх „критиків“ та „публіцистів“, у яких арсенал справді убогий, мізерний остільки, що вони не змогли показати, в чім у д. Немо помилка, й захистити свій погляд, який вони підшивають під драгоманівщину. Як поведуться в „Раді“ з Драгомановим, про це буде річ далі, а зараз, щоб покінчити справу з д. Немо, подамо ще один цікавий факт. Проф. Драгоманова „Рада“ вважає, на словах, за непохитний авторитет для себе і часто й густо через це, замість аргументації, просто посилається на Драгоманова. Це їй нітрохи не перечить „вилаяти“ д. Немо за те саме, що він взяв од Драгоманова і хіба тільки що переказав своїми словами, але-ж не перекручуючи думки, як це водиться в звичаях „Ради“. Напр., у д. Немо написано: „Коли тільки жидам дати однакові права, то запевно вони стануть панами нашого народу“. У проф. Драгоманов ця-ж думка те-ж висловлена так, що коли жиди будуть емансіповані од нерівноправності їх з христіянами, „тогда, конечно, евреи въ западномъ краѣ стануть въ такое же преобладающее положеніе, въ какомъ онѣ находятся въ Галиціи“ („Полит. соч.", I, стр. 226—227). З цього д. Немо зробив між иншим той висновок, що через це саме треба як найшвидче взятися за розвиток народної освіти, культури і економічних сил, а рівноправіє жидам дати не зараз і *не зразу*, а помалу, щоб тим часом український народ набрався сили для боротьби, але-ж все таки дати рівноправіє впродовж невеликого, не довгого часу, бо „держати довгий час таку силу народа без прав — річ не можлива, небезпечна й шкодлива“ (ч. 43). Проф. же Драгоманов пише, що для жидівської емансіпації (завважимо, що д. Немо розглядав справу з іншої засади — з точки емансіпації українського суспільства од жидівського) треба провести три міри, вказані ним на стр. 226 (економічного, політичного, культурного і юридичного характеру). Тільки це справа така складна, що „выходъ изъ еврейскаго вопроса... возможенъ только при послѣдовательномъ проведеніи мѣръ, связываемыхъ зъ каждою стороною еврейскаго вопроса“. Котору ж з мір треба провести негайно? Драгоманов визнає рівноправіє *найпершою* мірою, бо ця міра найбільше легка і її можна провести швидко, для чого треба тільки проведення „двухъ-трехъ законодательныхъ мѣръ“ (226). Таким чином д. Немо каже, що рівноправіє треба провести не зараз, але-ж в „недовгім часі“. Драгоманов же пише, що цю міру треба провести всю разом і негайно.

зараз же. Що-ж до того, що жиди, як дати їм зразу повне рівноправіє, запанують над українським народом (цього тільки й боїться д. Немо і цей ляк примусив його зробити з того-ж матеріялу инший висновок практичного віршення справи, ніж зробив проф. Драгоманов), то проти цих наслідків, які на думку Драгоманова, будуть ще тяжчими й гіршими для українського народу, коли запустити справу з емансипацією жидів на довший час, проф. Драгоманов каже, що треба негайно поставити ті міри, на які з голосу Драгоманова вказав д. Немо і на які з того-ж голосу вказала й „Рада“ в ч. 254, для того, „щоб витворити відпорну силу серед самого-ж народу“ Запускати справу з наданням рівноправія ніяк не можна, як справедливо пише проф. Драгоманов, бо коли „тогда будетъ еще труднѣе, чѣмъ теперь противодѣйствовать еврейскому паразитству въ Юго-Западной Россіи“, то в тім уже „сильно будутъ виноваты тѣ молодогодливые друзья рабочихъ христіанскихъ массъ въ томъ краѣ, которые опасались еврейской емансипаціи и видѣли спасеніе въ палліативныхъ репресіяхъ противъ евреевъ“ (стр 227). Драгоманов свої висновки сильно аргументує. Таким чином „Рада“, подавши цитату з статі д. Немо, назвавши її „глибокодумною“ і висміявши, справді висміяла цитату з Драгоманова. А головного свого обов'язку не виконала: вона не показала читачам, в чім саме помилився д. Немо і через що, а таким чином не дала й читачам змоги самостійно розібратися в справі, щоб прийти до того чи до иншого самостійного переконання.

Вся передовиця „Ради“ з цього приводу уявляє з себе фальсифікат, гадання в чужих думках, перекручування чужих слів і думок, підшивання й підтасовки. Недавно в „Нов. Врем.“ д. Меншиков писав, що „главная добродѣтель публициста—точность“, а далі він додав, що ще й „литературная чистоплотность и честность“ Невже „критикам“ та „публицистам“ з „Ради“ слід повчитися цих чемностей та літературної етики навіть од д. Меншикова!

Головним репрезентантом „критики“ й „публицистики“ в „Раді“ повинно вважати д. С. Єфремова, а за ним йде д. Дорошенко.

Заявивши себе драгоманівцем і не мавши сили справитися чи зрозуміти думки Драгоманова, а разом з тим бажаючи прислужитися й догодити російським „лібералам“, д. Єфремов зробив, напр., не що инше, як перекрутив думки Драгоманова на свій копил і видав свій фальсифікат за думки Драгоманова. Безцеремонність свою в цій справі від довів до того, що сфальсифікував основні тези проф. Драгоманова в своїй статі: „Драгоманов і єврейська справа“, надрукованій в „Раді“, ч. 254 і слід. Подамо текст для порівняння паралельно і зауважимо, що д. Єфремов, щоб дати більшу віру своєму фальсифікату, вказав сторінки, звідки взяв у Драгоманова тези.

Тези такі:

Стоїть у Драгоманова.

а) євреї представляють тамъ елементъ, не производящій цѣнностей; болѣе или менѣе всѣ они можуть быть подведені подъ категорію купцовъ; („Полит. Соч.“, I, стр. 223).

Подано у Єфремова.

а) євреї тут здебільшого елемент, що не витворює вартостів, бо належить до категорії крамарів; („Рада“, ч. 254).

Д. Єфремов од себе вставив слово „здебільшого“, викинув точку з запятою, самовільно вставив „бо“ і цілком переробив те, що стояло після точки з запятою. Зміст тези в переробці д. Єфремова зовсім не той, що у проф. Драгоманова.

Стоїть у Драгоманова.

с) Эти купцы выдѣляются изъ массы, какъ болѣе обособленныя и болѣе солидарныя корпорація, благодаря тому, что они вмѣстѣ и сословіе, и нація, и вѣроисповѣдное общество, почему относительно евреевъ мы замѣчаемъ то явленіе, что чѣмъ гдѣ ихъ болѣе, тѣмъ дороже обходится та услуга, которую они производятъ, какъ купцы и посредники; это явленіе противно закону конкуренціи, но объясняется тѣмъ, что принужденные охранять свое существованіе тѣмъ больше, чѣмъ ихъ больше, они тѣмъ крѣпче держатся другъ за друга и производятъ стачку; (стр. 223).

Подано у Єфремова.

с) Євреї — крамарі звязані ще в солідарну корпорацію і через те їм легше боронитися з сторонньою конкуренцією. і запобігати конкуренції серед самої корпорації; („Рада“, ч. 254).

Свою тезу проф. Драгоманов у примітці підкрепля фактичними даними. Перекручування тези Драгоманова д. Єфремовим ясне з порівняння текстів і думок, висловлених в тих текстах.

Стоїть у Драгоманова.

е) євреї, наконецъ, представляютъ классъ людей, исповѣдующихъ религію, которая, по старымъ понятіямъ объ отношеніи церкви и государства, считалась и считается низшею, едва терпимою. чѣмъ и объясняются первоначальныя ограниченія ихъ гражданскихъ правъ (стр. 223—224).

Подано у Єфремова.

е) нарешті, з євреїв ще й релігійна група, що терпить усякі обмеження од держави („Рада“, ч. 254).

Робить перекручування д. Єфремов слов і думок Драгоманова скрізь, де тільки йому це потрібно. Через те, де у Драгоманова стоїть „всѣ євреї“, або „болѣе или мѣнѣе всѣ они“, там д. Єфремов переробив на „великою мірою“, „якоїсь частки Євреїв“, „здебільшого“ і т. д. через що сам з собою становиться в суперечку, бо у його виходить

раз „всі“, вдруге „якась частина“ (то б то незначна), втретє „великою мірою“, вчетвертє „здебільшого“. І в ступі не влучиш. За те, аби знов догодити „лібералам“, д. Єфремов геть чисто повикидав багато серйозних стверженнів проф. Драгоманова, хоч узявся викласти не щось инше, як *самі думки* проф. Драгоманова. Так, напр., проф. Драгоманов писав: „Справедливо говоря, что евреи представляют въ краѣ элементъ, эксплуатирующий трудъ крестьянина, и не менѣе справедливо отвѣчая евреямъ — публицистамъ, что всѣ невыгодныя стороны еврейскаго вопроса не устраняются одной „емансипаціей евреевъ“ (мы прибавимъ, каже Драгоманов, особливо такою, о какой у насъ только и говорятъ, т. е. только уравненіемъ въ правахъ съ христіанами), г. Чубинскій, однако-ж, говоритъ:“ — далі наводяться тези Чубінського (стр. 221—222).

Або-ж: „Защитники еврейской емансипации, напримѣръ, готовы совершенно отрицать тѣ стороны вопроса, которыя мы отмѣтили буквами а, б, с, d (де що ми подали вище, щоби показати, як д. Єфремов перекутив тези, мабуть з тих же мотивів, як і ті, хто цілком негує їх). Наша такъ называемая „либеральная еврейская пресса“, органы „образованныхъ евреевъ“, „професоровъ“, представляетъ въ этомъ отношеніи весьма любопытное явленіе: она только и говоритъ о притѣсненіяхъ евреевъ со стороны христіанъ и вовсе не примѣняетъ критики къ своимъ“... (стр. 224). А далі пише: „Такимъ образомъ, эта, якобы прогрессивная, еврейская партія не представляетъ собою ничего прогрессивнаго, критическаго, ни съ общей, ни съ частной еврейской точки зрѣнія: у ней не видно пониманія интересовъ массы ни христіанской, ни еврейской, а потому она не можетъ указать вѣрныхъ средствъ для рѣшенія еврейскаго вопроса“ (стр. 225). Оце все д. Єфремов потаїв од читача, переказуючи думки проф. Драгоманова, бо надав тим думкам свою фальсіфікацію, аби самому йти і читача повести по вказівках „прогресивной еврейской партіи“, яку проф. Драгоманов так суворо осудив.

Ось як шануються „позиції“ проф. Драгоманова, хоч і пишеться, що питання рѣшається, „стаючи на позиції, занятій ще Драгомановим“ („Рада“ ч. 295). Ось до чого доводить брак власної думки, боячись смілого переконання й самостійної ідеї і бажання прислужитися. Тут не поможе й прапор демократизму, скільки ним не закривайся, бо з фальші та облуди і вийде тільки фальш та облуда. Д. Єфремов в питанні про жидів проти „безбачного фобства“ і „солоденького фільства“ (ч. 279). Можна подумати, що він за „бачне фобство“ або „гіркеньке фільство“. Д. Єфремов не розуміє ні „фобства“ ні „фільства“, ваги того й другого, шкоди для суспільства од того й од другого, хоч і читав проф. Драгоманова. „Безбачним“ може бути однаково, як „фобство“.

так і „фільство“, і „фобство“ ніяк не може бути „солоденьким“, через те й антитези д. Єфремова не до речі. Суть в тім, що „фобство“ й „фільство“ свідчить про пристрасть на один бік, чи проти одного боку. А де пристрасть (як це видно і з писання д. Єфремова в цій справі на бік „солоденького“), там не одмінно буде односторонність погляду, засліплення од пристрасті, а де засліплення — там блукання і тут годі шукати правди й правдивого, безстороннього одношення до предмету, хоч би сим предметом були навіть живі люде, нації і їх життя й доля. „Фобство“ й „фільство“ завше когось з людей кривдять. Треба бути не юдофобом і юдофілом, а „людофілом“, щоб не стати, як од юдофобства, так і од юдофільства людоненависником і щоб мати змогу й світле око розглядати людське життя з прізмою високо гуманних і етичних вимог прінципу рівного достоїнства людей. Без цього не можна бути справедливим.

Демократичність поглядів д. Єфремова можна б ілюструвати ще силою прикладів. Ось, напр., він глузує з підпису „М. Міщанин“ і пише: „...якийсь М. Міщанин... надрукував -статю... що своїм змістом цілком відповідає виразному призвищу автора“, а далі йде така характеристика того, що належить до міщан: „базарна плетка, яка не спляється перед безсоромним залізанням з брудними чобітьми в чужу душу і таким у ній хазяйнуванням, що просто гидко робиться“. Убогість думки „критики“ тут маскується високомірством, фразами й гучними словами. Але-ж, бачите, д. міщане, як на вас дивиться „демократ“ Єфремов і що уявляє собою в його „демократичних“ очах зміст вашої душі! Але-ж, то все пустозвін. Є демократизм і „демократизм“. Там-же (ч. 279 „Ради“) д. Єфремов признає себе лакеєм ідеї. Маєте нагоду бачити, що то за демократизм лакейський — та й годі, от і все

Яскравий факт, до чого може привести играшка словами, якої ми не дозволили-б собі допустити, коли-б не треба було цим показати „критикам“ недоладність їх полемичних прийомів, заснованих між інших і на причіпках до слів.

Нарешті ще зразочок „критичних“ прийомів д. Єфремова. В ч. 105 „Ради“ він, слідком за д. Дорошенком, зробив наскок на „Укр. Хату“, властиво на д. Сріблянського. З цього наскоку видно, що д. Єфремов не розуміє ідеї „офіційної народности“ і не визнає її еволюції в залежности од часу і обставин, а про те трактує про неї. В цім наскоці він ужив шаблонний прийом „критиків“ — обвинувачує д. Сріблянського в тім, що цей ніби „уміє в серцях читати“, і разом підтасував посилки на місця статі, то-б то цитати, і перекрутив провідну думку. Зробивши все оце, він пише, що д. Сріблянський виявив „такий гармидер у власній голові, до якого вже й паралелі не підбереш“... Оце так „критика“! Зразок того, що не коректність, дикість та лайка й

справді, як писав і д. Бутенко, головний арсенал „критиків“ з „Ради“. А що читання в серцях та вгадування чужих думок те-ж звичайний прийом „критиків“, то це ствердив своєю особою сам д. Єфремов, написавши про д. Сріблянського: „бо навіть про Драгоманова, здається, він не чув“... (ч. 105). От д. Єфремов то не тільки чув про Драгоманова, а й переробив на свій копил, там одрізавши, там полатавши, там підшивши, а там і перекроївши по своєму Закінчимо справу з д. Єфремовим його-ж словами, повернувши їх на його-ж адресу, на що маємо право хоч би на підставі наведених фактів. „Але коли з такою зброєю виступає чоловік до поважної полеміки, то просто сором робиться за українську пресу“ (ч. 105). От добре-б було-б, коли-б той сором прокинувся у д. Єфремова за його писання — напевне, він тоді дав би українському суспільству щось справді добре.

А поки що ми по довгу совіти мусимо завважити, що стаття д. Сріблянського написана ґрунтовно й добре о стільки, що гаразд було-б і д. Єфремову повчитися так писати, щоб не уявляти з себе, як зараз, якогось „гармидерного“ критика й публіциста з арсеналом фраз, дзвінких слів, усяких вигадок та фальсифікатів, з читанням в чужих думках, перекручуванням чужих висловів і думок, з причіпками до слів, нетерпимістю й неповажанням до чужих переконань, топтанням по чужій душі, зарозуміlostю і т. д. Так, як мнякенько висловлюються українці, серйозному літераторові „не годиться“. — От такої „критики“ в суспільстві не поширяться „свѣтлый взглядъ, истинныя, благородныя убѣжденія“, а піде тільки чад.

За більшим скачуть і менші, як д. Дорошенко, почасти д. Василько і т. д. Добре схарактеризував їх уже Ів. Франко, але-ж ми мусимо спинитися на д. Дорошенкові з його вихваткою проти „Будучини“ й „Української Хати“, яким „Рада“ устами своїх „критиків“ хоче нашкодити, яко мога. Про бажання нашкодити ми кажемо через те, що не можемо уявити собі нормальних людей, вчинки яких не мали б своєї цілі. А ціль тут видна по заходах і напрямку висловлених думок та бажаннів. Цікаво те, як ця шкода робиться, щò для того вживається. Де що про це ми вже подали в початку статі, як казали про д. Дорошенка.

Взявшись за „критичний„ розгляд „Будучности“ та „Української Хати“, д. Дорошенко в ч. 83—84 „Ради“ мішає обидва журнали до купи, не вважаючи на те, що кожен з них має свого редактора, свого видавця і свою фізіономію, а разом і на те, що „Укр. Хата“ тільки що народилася першою тоненькою книжечкою. Що в часописях є спільні співробітники, то це не аргумент для того, щоб не одріжняти ріжних фізіономій журналів — де хто з тих літераторів співробітничав в „Рід. Кр.“, і в „Раді“, і в „Літ.-Наук. Віст.“. Коли це змішування

зроблено не навмисне з лихим наміром (для доброго немає фактів), то мусимо завважити, що д. Дорошенко, взявшись „критику“ писати, не вмів навіть одріжнати одну літературну фізіономію од другої дефект не малий! Д. Дорошенко починає з привітання обох журналів, появлення їх він вважає за „з'явище безперечно само по собі дуже відрадне“. мотивує це цитатою з Пушкіна і закінчає: „ще з більшою радістю повинні ми вітати збільшення невеличкої громади наших періодичних видань двома новими членами“. Тут ми завважимо, що літературному українському критикові годилось би краще вивчитись українській мові, на чистоту якої в творах він повинен звертати увагу. Д. Дорошенко думає російською мовою і пише, перекладаючи на українську слово за словом, цілком ігноруючи дух і характер української мови. Щоб переконатися в тім, раджу розглянути в ч. 83 вказане довге привітання з першого стовбця, хоч од слов „Появлення двох“ — воно читається в ряд російськими словами, навіть перестроювати нічого не треба. Після такого „заздраного“ привітання всякий читач з нормальним думанням повинен сподіватися, що „критик“ подасть зміст творів, вкаже їх достоїнства й хиби, покаже, чого бракує новонародженим журналам, дасть добрі поради, як і в чім покращати, і вкаже певний шлях для зросту й розвитку. Але-ж в даному разі це було-б величезною помилкою. Привітання це не має ні крихти широти. Воно та-ж облуда, як і вся довжелезна стаття д. Дорошенка. На це вказує увесь зміст статі. Це привітання не більше, як матеріял для характеристики літературного езуїтства „критика“. Почавши за здоров'я, він кінчає за упокой і одверто кипить бажанням, щоб журнали швиденько загинули, „бо це, коли не шкідливий бур'ян“, то „пустоцвіт“, „баласт на книжному ринкові“, „матеріял для складу в безоднях Лети“ і т д. Взяти ми більш м'яккі і літературніші вирази „критика“

Своє завдання розгляду журналів д. Дорошенко поясняє так: „Ми хочемо зараз *тільки* (підкресл. *наші скрізь*) познайомити своїх читачів з *фізіономією* нових журналів, показати їхній *зміст* і *провітрити*, наскільки він відповідає тим *завданням*, тій *програмі*, яку ставлять собі самі редакції“ (ч. 83). Нічого з цього д. Дорошенко не виповнив. Він не подав і змісту ні одного з творів, а тільки з де-яких насмикав фраз для цитат. Та й як можна судити про виконання програми по одній тоненькій книжечці тільки що народженої „Укр. Хати“! Або як це можна з двох фізіономій зробити одну! Хіба знищивши обидві фізіономії так, що ні одної і впізнати не можна. Це як раз і зробив д. Дорошенко в своїй статі своєю „критикою“. Шкода! Пройшло стільки часу і д. Дорошенко ні од Франка з вищевказаних уваг його, які для даного случаю цілком можна повторити, нічому не навчився, ні життя нічому його не навчило. Справа кепська!

Читаючи „критику“ д. Дорошенка, мусимо завважити, що він сам гаразд не знає, чого хоче і яку ціль поставив собі виконати. Наобіщавши читачам „тільки познайомити... з фізіономією нових журалів“, він зараз же вслід за цим пише: „нас цікавить найбільше питання — що дійсне цінного й позитивного вносять вони в наше письменство“. Це вже виходить зовсім інша ціль „критики“. Але-ж спитаємо: що можна було-б сказати про „критика“, який, приміром, взявши одно число „Ради“, хоч би й з писанням д. Дорошенка, почав з цього одного числа судити, що „дійсне цінного й позитивного“ вносить вся „Рада“ в „наше письменство“? „Укр. Х.“ вийшло одно перше тонісіньке число і д. Дорошенко завзявся показати, що вносить журнал „цінного й позитивного в письменстві“ і рішати всю будучність, всю долю новонародженого! Це надзвичайно характерно для „критика“ і вже це одно яскраво свідчить про ясність і серйозність його думання й писання. Інша річ, коли „критик“ має інший намір: ганьбити, лаятись, руйнувати, таврувати — це й виконував „критик“ у всій своїй довжелезній статті.

Але-ж, поставивши спочатку своїм завданням познайомити публіку з фізіономією журналів і показати їх зміст, а далі, одкинувши це і взявшись показати, що цінного й позитивного новонароджені вносять чи внесли в літературу, д. Дорошенко нарешті каже, що він просто хоче дознатися про журнали, чи це не „матеріал для складу в безоднях Лети“ і т. д. От розберіться, чого хоче „критик“ і яку ціль поставив собі, приймаючись за статтю! Знову пригадаємо влучну вказівку д. Франка на „брак ясних думок та навіть систематичности в думаню“ таких критиків. Він сам не знає, про що, для чого й що писати, а взявся поучати письменників і читачів, уявляти суспільству одну літературну фізіономію з двох фізіономій двох різних журналів! Невдячна праця! На неї „критичної сили не стане“ і не в такого критика!

Не подавши змісту ні однісінького твору, нічого не розглянувши, а наповнивши свою статтю тільки лайками, що не мають нічого спільного з літературними завданнями, д. Дорошенко повиписував заголовки, подав інший раз дві-три цитати в перекрученому вигляді, не дав навіть знаку, по якому можна було б судити, чи й справді він читав те, про що пише, і щедро обсадив свою статтю авторитетними та категоричними присудами, яких можна знайти скільки завгодно у всяких російських бульварних листках. „Дякуємо, д. Шаповалів, за відкриття!“ — якого цей і не робив, і не думав робити. „Все таке наївно примітивне, а разом надуте самохвальством і самозадоволене (?), такий глибоко думний і менторський тон, і така без ідейність, ординарність, трафаретність думки“, таке „убожество думки“ і т. д. До чого це односиться, з яких творів це видно — того не питайте: д. Дорошенко не подає

змісту творів, а чом — невідомо. Може й тим, що має звичай читати тільки обгортку та оглав, як на це вже вказав д. Франко. Цікаво, що д. Дорошенко оцю тіраду взяв у д. Франка. Вона написана проти д. Дорошенка, а він по свої безцеремонности та й пустив проти „Будучности“ та „Укр. Хати“. Орігінально!

Не подавши змісту ні одного з творів, д. Дорошенко пише: „Це все поезійки, етюди, дрібні клаптики, — один луччий, другий гірший, а все разом досить сіре й одноманітне“ (ч. 83). Далі він перелічує авторів цього „сірого“ та „одноманітного“, твори яких осудив „по ноздрьовські“, і виявляється, що це співробітники „Ради“, „Рід. Кр.“, „Л.-Н. Віст.“, з яких де кого там же, де д. Дорошенко вилаявся, хвалили (напр. д. М. Чернявського). Он що значить подати свої твори в журнал чимсь неприємний „критикові“, в журнал, який своїм народженням і життям комусь мулить і наче завважає!

Д. Дорошенко скрізь кидає авторам в очі їх безграмотністю, неосвіченістю, безглуздям, міркуючи запевно, що це найголовніше з завданнів критики. Як він сам пише — про це ми подали вже доволі фактів і характеристику, зроблену д. Ів. Франком. З того видно, чого стоїть „критика“ д. Дорошенка і яка їй повинна бути віра. Приймавши за „Укр. Хату“, д. Дорошенко пише, що „цей журнал мов за (!) напасть (?) напхатий (? тоненька книжечка!) якимись недоладними і напів грамотними з літературного погляду (?) статтями, мізерною белетристикою“... і т. д. „Журнал, в якому що ні стаття, то або курйоз, або така слаба, нікчемна (літературний вираз), що соромно здавалось би на світ божий дивитись“. Кому? Критикові, авторів, чи статті? Але ж ми вже бачили й знаємо, що д. Дорошенко пише „грамотно“ і має „ясні думки та навіть звичайну систематичність в думаню!“

Чогось „критикам“ не дає спокою д. Сріблянський, який і справді пише добре. Коли ми порівняємо, напр., огляд літератури в ч. 2 „Ради“, зроблений д. Дорошенком, і в ч. 1 „Укр. Хати“, зроблений д. Сріблянським, то зразу стане ясно, що д. Сріблянський пише куди краще серйозніше, повніше, підставніше й глибше, ніж д. Дорошенко. Д. Сріблянський пише з огоньком і можна піти в заклад, що всякий редактор, коли б йому дали статі названих авторів, вибрав би і надрукував би статю д. Сріблянського. І от д. Дорошенко в ролі „критика“ напустився на д. Сріблянського за його огляд літератури на 1908 р. Не подаючи змісту статті і поминувши те, як автор виконав своє завдання і в чім помилився, д. Дорошенко допустив такі прийоми „критики“, які не мають нічого спільного ні з літературою, ні з літературною етикою. Так, він обвинувачує д. Сріблянського в „безграмотности“, в тім, що цей пише „курйози“ і „умудрився тут наплести такої чудасії, що аж руками разведеш“: він чіпляється до слова, і, щоб довести свою прав-

ду, подає перекручені та змінені цитати, в яких через те і зміст змінився. Перша цитата в ч. 84 сфабрикована так: з стр. 20 „Укр. Х.“ взято цілий період, з якого першу головну частину одкинута до „що“; оце „що“ те-ж викинуто і на його місце вставлено вираз: „Київське наукове товариство“; під кінець періода „на рік“ перероблено на „в рік“. Після цих маніпуляцій д. Дорошенко вказує на курйозність писання й безграмотність автора і чіпляється неправильно до правильно вжитого д. Сріблянським слова „виробило“, перекрутивши це слово в „вироблялася“!

Далі д. Дорошенко, не зрозумівши, що д. Сріблянській не хвалить зразків „нашої літератури за останні роки“, які не дали „видатних творів“ (стр. 22), за цей останній вираз накинувся на д. Сріблянського і пише, що в „Укр. Музі“ поруч „з усяким сміттям (літер. вираз!) єсть і класичні зразки нашої літератури“ — так, наче б то д. Сріблянський не визнає класичних творів і десь оце негував! Це не критика, а причіпка до виразу та ще в своїй редакції,

Кажучи про огляд драматичної літератури, д. Дорошенко знов ужив своїх маніпуляцій, аби мати змогу обвинуватити д. Сріблянського в писанні „недоладностей“ і сказати про його: „Оце називається оцінка, огляд!“ Для сього д. Дорошенко зробив так: взяв з стр. 22 „Укр. Х.“ період, одкинув з його 4 строчки і виписав кінець, в якому викинув запинку і ціле слово, чим надав вислову і інший вигляд, і інший зміст. Він процітував так: „але вони не дуже обновили наш театральний репертуар, через цензурні умови та інші“, тоді як справді у д. Сріблянського стоїть так: „...через цензурні умови, та інші причини“. Наробивши сам „недоладностей“, д. „критик“ у тих недоладностях обвинувачує того, чий текст перекрутив і перекроїв на свій копил!

У д. Дорошенка це звичайна манера так поводитись з словом. Далі він знов таки виписав уже довгу цитату з статі Сріблянського („Укр. Х.“) стр. 23—24), але-ж зробив ось що: він викинув два періоди, в яких автор виклав свою головну, провідну думку, і подав те, що поясняє викинуте, наче цитоване місце і є головне; цитуючи, він цілий період, який починається з слова „Наше“, подає як уривок періоду і через те починає „Наше“ з маленького „н“, далі він викинув підкреслення д. Сріблянським слов „людей“ і „зміст“, що має велику вагу, і після таких маніпуляцій пише обвинувачування д. Сріблянському в тім, що цей ніби то напустив туману і наговорив „сім мішків гречаної вовни“!

Спинившись на статі П. Б. про „Просвіту“, д. Дорошенко цитує уривок так: „яка (молодь) виховалась під грім гармат революції 1848 р.“ і глузує, що це за молодь, коли „Просвіту“ засновано в 1868 р.! Але-ж д. Дорошенко в цитаті перекрутив „вихованої“, на „яка вихова-

лась" і не схотів чи не вмів зрозуміти тої цілком натуральної речі, що діти 1848 р. були „виховані“ під впливом руху 1848 р., а в 1868 р. стали з дітей 48 року молоддю, „вихованою“, висловлюючись образно, фігурально, „під грім гармат революції 1848 року“ (стр. 42). Скалити зуби й глузувати з П. Б. тут нема чого!

Щоб показати недоладність вірша Ол. Коваленка, д. Дорошенко подав з того вірша 12 рядків, як цілий уривок, тоді як цей уривок він сам зліпив в одно ціле, опустивши в однім місці 2 рядки, в другім 8 і ні не вказавши сього, ні не згадавши про те! Зробивши так, д. Дорошенко пише: „Цей вірш д. Коваленко може сміливо передрукувати по всіх своїх альманахах та христоматіях“. Такі то вони „нікчемні"! Стілько в них „сміття"! Можна напевно сказати, що такого, як подав д. Дорошенко в своїй перереробці, д. Коваленко не надрукує нігде, бо й справді він христоматією та альманахами доказав, що на цю працю він має дуже добрий хист, куди кращий у всякім разі ніж д. Дорошенко до писання „критики“.

Свою „критику“ д. Дорошенко закінчує цитатою з Драгоманова, якої або ні трохи не зрозумів, або-ж яку вжив цілком не до речі. Аби виправдати свою „критику“, д. Дорошенко між іншими цитує: „тільки вічних дітей треба за все гладити по головці, а дорослі мужі не повинні боятись суворої оцінки їхньої роботи“.

Це правильно, але-ж ніякого отношения до „критики“ д. Дорошенка не має, бо „критика“ його не критика. Річ іде не про те, чи гладить, чи не гладить когось по головці, а про справжню, серйозну „оцінку“. Чого треба критикові для уміння робити таку „оцінку“, про це ми казали в початку статі, як од себе, так і цитуючи Добролюбова, Щедрина і Франка. По совісти мусимо зауважити, що у д. Дорошенка немає нічого того, що треба критикові. Через це даремно він певен в тім, що йому були-б вдячні, коли-б він „погладив по головці“, похвалив. Його похвала була-б чи не гірша для авторів, ніж догана. Така вже вдача й доля літературних геростатів.

Все оце ми написали не для полеміки. З ким полемізувати? З тими, що не визнають літературної етики, перекручують чужі слова, вживають фальсифікацію слов, тексту й думок, не поважають людської особи, залазять в чужу душу, щоб там набруднити і струїти її, запобігають прийомів, які суперечать вимогам чемности, літературної чистоплотности і святим завданням преси — з такими не полемізують. І ми не будемо полемізувати. Наше завдання — оборонити громадській українській інтерес. Лихо, про яке ми казали, стало в нас пошістю, руйнує українство, розбиває громадські сили, доводить літературну молодіж до роспуки, обезлюднює суспільство і знесилює українство. Час звернути на це лихо найсерйознішу увагу і боротися з ним,

щоб побороти. Критика й публіцистика повинні в суспільстві ширити „світлий взглядъ, истинныя, благородныя убѣжденія“; критика повинна давати „вѣрную, полную, всестороннюю оцѣнку писателя или произведения“, а не зводитись на лайку найвульгарнішого характеру й змісту. З літературним геростратизмом треба боротися найенергійніше і редактори часописів та журналів мусять про це негайно подбати, шануючи читачів і дбаючи про добро України.

На прикінці, з радістю можемо зауважити, що вже й на сторінках „Ради“ стали правдиво оцінювати „критиків“ і почали раздаватись голоси проти них. Так, д. Майорський в „Спогадах фельетониста“ (ч. 92) пише: „Хоч і те сказати, — докинула стара, — щоб бути критиком, то треба доброї голови. Але, Боже мій!, Скільки тепер є тих критиків без доброї голови на плечах, а з самими тільки собачими иклами в роті!“ Цілком вірна увага і це подає нам надію, що „Рада“ перша очиститься од таких „критиків“, яких ми назвали літературними геростратами.

С. Просвітянин.

П Р И Й М А Є Т Ь С Я П Е Р Е Д П Л А Т А

на новий популярний ілюстрований щомісяшний літературно-науково-
громадський і економічний журнал:

УКРАЇНСЬКА ХАТА

Журнал призначається для широких верств українського громадянства.

Містить твори з красного письменства: (поезії, оповідання, драми, нариси і инш) науки і мистецтва; статті: історичні, публіцистичні, критичні, та економічні; звідо-
млення про діяльність українських наукових, літературних і культурно-просвітних
товариств і инш., звістки, дописи і статті про життя і потреби українського
студенства, учительства і жіноцтва.

Мета журналу—розбудження національної свідомости серед нашого суспільства і
розвиток рідного письменства, культури і штуки.

Крім оригінальних праць, друкуватимуться переклади і огляди інших літе-
ратур, а також міститимуться портрети і малюнки.

Головна редакція і контора: Київ, Бульварно-Кудрявська, 38. Відділ редакції
і котори: Одеса; Херсонська, 52, кв. 2.

Передплата приймається також: в „Українській Книгарні“ (Київ, Безаківська, 8),
в Книгарні „Літературно-Наук. Вістн.“ (Київ, Володимирська 28).
в редакції журналу „Будучина“ (Галичина, Львів, Вірменська, 25).

1) Рукописи, що присилаються в редакцію, повинні бути **виразно** переписані на **одному** боці паперу з підписом і адресою автора. 2) Неприняті до друку дрібні оповідання і вірші **знищуються** і з приводу їх редакція не входить ні в які листування, а хто хоче одержати назад неприйняті більші рукописи, або звертається до редакції з якимись запитаннями—повинен присилати для цього поштові марки. 3) За зміну адреси присилати 25 коп. 4) Всі передплатники, що звертаються до редакції по справам передплати, повинні указувати свій передплатний № (що на опасці). 5) Оповідки друнуються в „Українській Хаті“ по ціні: Ціла сторінка: 20 руб.; $\frac{1}{2}$ стр. 10 р.; $\frac{1}{4}$ стр. 5 р.; $\frac{1}{8}$ стр. 3 р.; за рядок нонпарелі в $\frac{1}{2}$ стр.—20 коп. А коли більше як на один раз, по умові, робиться відповідна знижка (до 75%).

Ціна на рік з пересилкою: 3 руб., окремої книжки 25 к., з пересилкою 30 коп.,

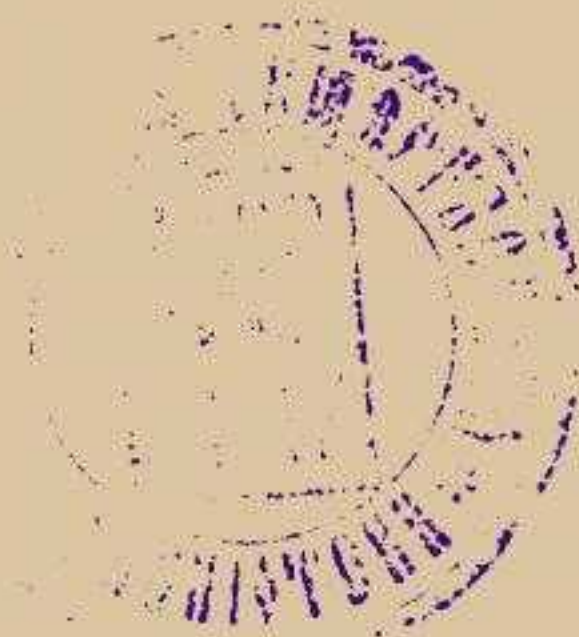
Можна виплачувати частками по 1 руб.

Для закордонної України (Галичина) на рік з пересилкою 8 корон, можна частками по 2 кор. Окрема книжка 65 сотик., з пересилкою 75 сот

Ціна 20 коп.

1948

Перевірено 1948 р.

elib.nlu.org.ua